

Migracja pokrzywnicy *Prunella modularis* na Wysoczyźnie Kaliskiej

Tomasz Wilżak

Abstrakt. W latach 1999–2005, głównie na terenach leśnych północnej części powiatu kaliskiego, prowadzono obserwacje pokrzywnicy *Prunella modularis* w okresie migracji. Stwierdzeń dokonywano na podstawie głosów kontaktowych wydawanych przez ptaki lub śpiewu. Pierwsze wiosenne pojawy pokrzywnic stwierdzane były pomiędzy 10 i 28.03, średnio 19.03. Średnia data pierwszego pojawu określona na podstawie terminów śpiewów (25.03) była o blisko tydzień późniejsza od średniej daty pierwszego pojawu ustalonej z uwzględnieniem stwierdzeń na podstawie głosów kontaktowych (19.03). Przyłot pokrzywnic wiosną następował kiedy średnia temperatura powietrza przekraczała 0°C. Im warunki pogodowe w tym okresie były surowsze, tym późniejszy i mniej rozproszony w czasie był pojaw pierwszej fali ptaków przemieszczających się na lęgowiska. Średnia data rozpoczęcia przelotu jesiennego w latach 2000–2002 przypadła na 18.08. Migracja przybierała na sile w drugiej dekadzie IX, a jej kulminacja następowała – zależnie od roku – w ostatniej części tego miesiąca i na początku X (2001 i 2002) albo w połowie X (2000). W latach 2000–2002, w czasie głównego strumienia przelotu, tj. od początku trzeciej dekady IX do końca drugiej dekady X, przemieściło się 84% ptaków migrujących jesienią. Mediana przelotu w tych sezonach przypadła średnio na 3.10. Zakończenie przelotu w latach 2000–2002 przypadało średnio na 14.11 (najpóźniej przelatującą pokrzywnicę stwierdzono 28.11.2000). Większość ptaków migrowała przed spadkiem średniej temperatury powietrza poniżej 5°C. W latach 2000–2002 w okresie migracji jesienniej pokrzywnice stwierdzono 498 razy, przy czym w blisko 90% przypadków były to obserwacje pojedynczych ptaków. Największe grupy przelatujących ptaków stwierdzono 3.10.2004 w Kaliszu, liczyły one 110, 65 i 48 osobników.

Migration of Dunnock *Prunella modularis* in Wysoczyzna Kaliska (Kalisz Upland). Abstract. Observations of Dunnock *Prunella modularis* were conducted during the migration period in 1999–2005, mainly in the forested areas of the northern part of the Kalisz district. The birds were recognized based on their contact call or song. The first spring appearances of Dunnocks were noticed between 10 and 28.03, on average on 19.03. The average date of the first appearance based on the species song (25.03) was almost a week later than the date of the first appearance based on contact calls (19.03). The spring arrival of Dunnock occurred when the average air temperature exceeded 0°C. The harsher weather conditions, the later and less dispersed in time were the appearances of the first wave of these birds during migration to the breeding sites. The average date of the start of autumnal migration in 2000–2002 was 18.08. The migration intensified in the second ten days of September with the peak – depending on year – at the end of that month and at the beginning (2001 and 2002) or in the middle of October (2000). In 2000–2002, during the migration peak from the beginning of the third ten days of September till the end of the second ten days of October, 84% of all the migrating birds in autumn passed through. The median of the migration in those seasons was 3.10. The end of the migration movement in 2000–2002 occurred on average on 14.11 (the latest migrating Dunnock was observed on 28.11.2000). Most of the birds were migrating before the average air temperature fell below 5°C. In 2000–2002, during the autumn migration season Dunnocks were observed 498 times and almost 90% of all the observations were of single birds. The largest groups of migrating birds were noticed on 3.10.2004 in Kalisz and they included 110, 65 and 48 individuals.

Pokrzywnica *Prunella modularis* jest jednym z palearktycznych migrantów średniodystansowych związanych z lasami, które wędrówkę pomiędzy terenami gniazdowania i zimowania odbywają w ciągu dnia. Kontynentalna środkowo- i północnoeuropejska populacja migruje szerokim frontem na zimowiska znajdujące się na południu Europy, m.in. w rejonie Morza Śródziemnego (Haffer & Aichhorn 1985, Cramp 1988).

W Polsce pokrzywnice spotykane są głównie od marca do listopada – w trakcie migracji i w okresie lęgowym. Zimowe stwierdzenia są u nas rzadkie (Bednorz et al. 2000, Sikora & Błąd 2011), podobnie jak na surowszej pod względem klimatycznym Litwie (Raudonikis 2001), czy położonej na południe od Polski Kotlinie Panońskiej (Csörgö et al. 2001). Wędrówka odbywa się głównie w marcu i kwietniu oraz od sierpnia do listopada (Haffer & Aichhorn 1985, Cramp 1988, Zaniewicz & Busse 2008).

Z Wielkopolski pochodzą tylko nieliczne dane dotyczące migracji tego gatunku. Dysponujemy wiedzą o terminach wiosennych przylotów, natomiast przebieg migracji jesiennej nie został szczegółowiej rozpoznany (Bednorz et al. 2000). Opis wędrówki pokrzywnic przez południowo-wschodnią część Wielkopolski zaprezentowano w niniejszej pracy.

Opis terenu i metody

Wyniki obserwacji, prowadzonych głównie na terenach leśnych północnej części powiatu kaliskiego ziemskiego, pochodzą z lat 1999–2005. W latach 2000–2002 jesiennych stwierdzeń dokonano m.in. w pobliżu miejscowości Krzyżówki (35%), Osuchów (21%) i Pyczek (11%). Wiosną w latach 1999–2003 oraz jesienią w sezonach 1999–2002 w terenie przebywano regularnie i często (tab. 1): około 70% dni i co najmniej 8 h w ciągu dnia. W latach 2004 i 2005 obserwacje prowadzono rzadziej (tab. 1).

Tabela 1. Liczba dni spędzonych w terenie, w trakcie których możliwe było odnotowanie pokrzywnic *Prunella modularis*

Table 1. Number of days spent in the field, when observations of Dunnock *Prunella modularis* were possible. 1) year

Rok (1)	1 III–15 IV	1 VIII–15 XII
1999		
2000		
2001	po około 30*	po około 95**
2002		
2003		18
2004	11	7
2005	18	30

Braki danych:

* – dane zebrane wiosną 2001 nie mogły zostać uwzględnione, ponieważ zaginęły

** – obserwacji dokonywanych jesienią roku 1999 nie notowano.

Większość stwierdzeń pokrzywnicy rejestrowano na podstawie wydawanych przez nie głosów. Wiosną był to zarówno śpiew, jak i głosy kontaktowe, natomiast jesienią tylko głosy kontaktowe, które można opisać jako szybkie, nieco metaliczne i zazwyczaj trzyczęściowe *dziidziidziit*, określane też jako *tsididi* (Gatter 1976) lub *ti-ti-ti* czy *he-he-he* (Cramp 1988). Warto tu za Coftą (1984) zwrócić uwagę na problem towarzyszący poznawaniu przebiegu wędrówki ptaków za pomocą metody obserwacji, który polega na tym, że zanotowane liczby mogą być niższe od rzeczywistych, ponieważ nie

było możliwe zauważanie części ptaków będących w polu obserwacji. Szczególnego znaczenia nabiera on w odniesieniu do gatunków możliwych do wykrycia i zlokalizowania na podstawie głosów. W konsekwencji możemy mieć do czynienia z ewentualnym: 1) zaniżeniem wielkości grupy – w przypadku kiedy usłyszymy, ale nie dostrzeżemy części ptaków (a rozmieszczenie względem siebie odzywających się osobników nie pozwoli na oszacowanie ich liczby), 2) pominięciem pojedynczych ptaków lub ich grup w przypadku, kiedy ptaki nie wydawały głosów lub ich głośność była zbyt słaba. Określenie możliwości wystąpienia i znaczenia tego rodzaju błędów nie było możliwe.

Wykorzystano dane meteorologiczne Stacji Hydrologiczno–Meteorologicznej IMGW w Kaliszu, które pochodzą z bazy danych udostępnionej przez National Oceanic and Atmospheric Administration w USA za pośrednictwem strony internetowej <http://www.ncdc.noaa.gov>.

Wyniki

Migracja wiosenna

Pierwsze wiosenne pojawy pokrzywnic stwierdzono pomiędzy 10 i 28.03 (tab. 2), średnio 19.03. Łącznie w marcu, w ciągu sześciu sezonów napotkano 13 ptaków, natomiast suma osobników z trzech pierwszych dni kwietnia wynosiła już 22 os. Proporcja pierwszych wiosennych stwierdzeń dokonanych na podstawie śpiewu i na podstawie głosu kontaktowego wydawanego w trakcie lotu wynosiła 1:1 (tab. 2), przy czym w dwóch sezonach w ogóle nie słyszano pokrzywnic odzywających się głosem kontaktowym. Różnica pomiędzy pierwszymi stwierdzeniami ptaków „wabiących” i śpiewających wnosila od 9 (2003 i 2004) do 18 (2002) dni na korzyść tych pierwszych. Tylko w jednym sezonie śpiew stwierdzono wcześniej niż głosy kontaktowe (tab. 2). Średnia data pierwszego pojawu określona na podstawie terminów śpiewów (25.03) była o blisko tydzień późniejsza od średniej daty pierwszego pojawu ustalonej z uwzględnieniem stwierdzeń na podstawie głosów kontaktowych (19.03).

Tabela 2. Wiosenne pojawy pokrzywnicy *Prunella modularis* w latach 1999–2005

Table 2. Spring appearances of Dunnock *Prunella modularis* in 1999–2005. 1) year, 2) dates of the first three observations of Dunnock in subsequent years, 3) average temperature in March before the arrival of the first individuals

Rok (1)	1999	2000	2002	2003	2004	2005
Daty pierwszych trzech stwierdzeń pokrzywnic w kolejnych latach (2)	10.03*	10.03*	18.03	25.03	23.03	28.03*
	22.03*	28.03*	20.03	1.04	1.04*	1.04
	31.03*	3.04*	1.04*	3.04*	6.04*	8.04*
Średnia temperatura marca przed przylotem pierwszych osobników (°C) (3)	6,3	4,4	5,0	1,6	4,0	0,6

* – przynajmniej 1 śpiewający

x – pierwszy śpiew 5.04

Pierwsze ptaki przylatywały kiedy średnia temperatura przekraczała już 0°C (tab. 2), przy czym, tym wcześniej ptaki się pojawiały im wyższa była temperatura poprzedzająca ich przylot ($r=-0,85$, $p<0,05$). Podobna zależność dotyczyła średniej temperatur minimalnych i maksymalnych. Nieco słabsza była relacja między terminem drugiego i trzeciego stwierdzenia pokrzywnic, a średnią temperaturą liczoną od początku marca ($r=-0,67$, $p=0,15$ i $r=-0,71$, $p=0,12$). Ponadto, im później miał miejsce pojaw pierwszych ptaków, tym krótszy był okres pomiędzy stwierdzeniem 1. i 3. osobnika w danym roku ($r=-0,94$, $p<0,05$).

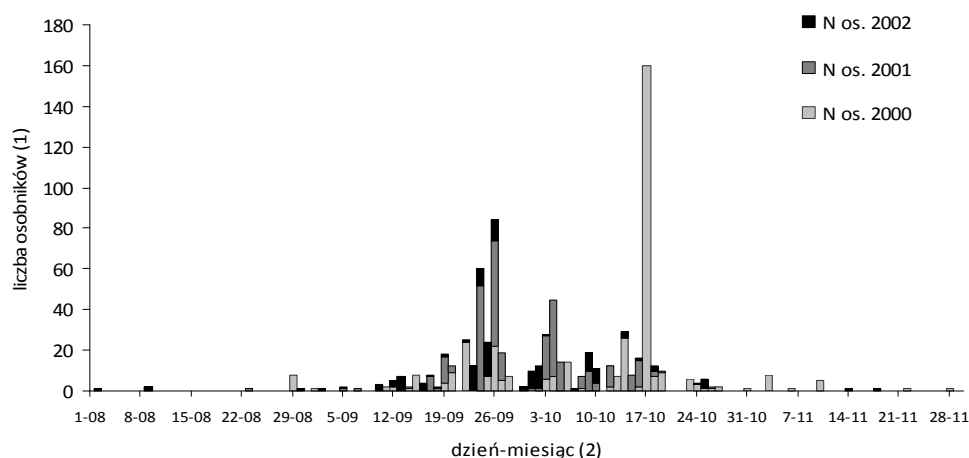
Wynika z tego, że im surowsze były warunki pogodowe, tym późniejszy i mniej rozproszony w czasie był pojaw pierwszej fali ptaków przemieszczających się na lęgowiska.

Przelatujące i odzywające się głosem wabiącym ptaki notowano jeszcze 7.04.2002, 7.04.2004 i 8.04.2003, jednak na tej podstawie nie jest możliwe wskazanie terminu zakończenia wiosennej migracji pokrzywnic, ponieważ stwierdzenia śpiewającego osobnika w okresie wczesnowiosennym nie można utożsamiać z zajęciem terytorium, np. 1.04.05 w Kaliszu widziano śpiewającego ptaka w kępie krzewów, w miejscu nie będącym siedliskiem lęgowym tego gatunku. Przelatujące wiosną ptaki stwierdzano w godzinach dopołudniowych, pomiędzy 7³⁰ (18.03.02) a 12⁰⁰ (6.04.04).

Migracja jesienna

Przebieg przelotu. Wraz z zakończeniem okresu lęgowego następował okres niskiej aktywności głosowej pokrzywnic. O ile w czerwcu ptaki jeszcze regularnie śpiewały, to w lipcu dokonano zaledwie kilku takich stwierdzeń. Ostatnie śpiewy słyszano 5.07.2002 w uprawie leśnej koło Pietrzykowa, 15.07.2002 w uprawie w Krzyżówkach i tego samego dnia, przy tej samej miejscowości, we fragmencie lasu sosnowego, w którym w żadnym z sezonów nie stwierdzono terytorium lęgowego. Natomiast później, ale jeszcze przed okresem jesiennego przelotu, na terenach wcześniejszego gniazdowania słyszano głosy kontaktowe.

Mimo że pierwsze migrujące ptaki obserwowano w sierpniu, to w miesiącu tym zaobserwowano łącznie tylko 10 przelatujących osobników, z tego 8 w dniu 29.08.2000. Pozostałe sierpniowe stwierdzenia dotyczyły ptaków przebywających w młodych drzewostanach: w uprawie (9.08.2002 – 2 os., Osuchów) i w młodniku (30.08.2002 – 1 os., Kazala Stara). Średnia data rozpoczęcia przelotu dla lat 2000–2002 przypada na 18.08. W pierwszej części września liczba obserwowanych ptaków nadal była niewielka (średnio 2,7 os. na dekadę). Choć przelot przybierał na sile w drugiej dekadzie IX, to jego kulminacja następowała – zależnie od roku – w ostatniej części tego miesiąca i na początku X (2001 i 2002) albo w połowie X (2000, ryc. 1). Obserwacje z roku 2004 wskazują, że szczyt przelotu mógł następować na początku października (szczegóły dalej). W latach

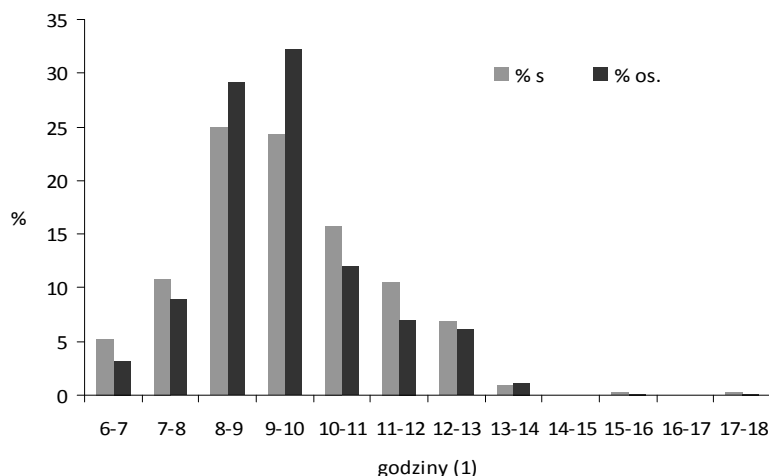
Ryc. 1. Dynamika liczebności pokrzywnicy *Prunella modularis* jesienią w latach 2000–2002
Fig. 1. Abundance dynamics of Dunnock *Prunella modularis* during autumn in 2000–2002.
 (1) – number of individuals, (2) – day-month

2000–2002, w czasie głównego strumienia przelotu, tj. od początku trzeciej dekady IX do końca drugiej dekady X, przemieściło się 84% ptaków migrujących jesienią. Mediana przelotu w tych sezonach (tab. 3) przypadała średnio na 3.10.

Zdecydowana koncentracja przelotu miała miejsce w roku 2000, kiedy to jednego dnia (17.10) odnotowano 43% ptaków przelatujących jesienią. Wyraźne nasilenie migracji stwierdzono też w roku 2004 – w dniu 3.10, w północno–zachodniej części Kalisza, nad skrajem doliny Proсны, w ciągu 50 minut przeleciało 307 ptaków w 10 grupach. W sezonach 2001 i 2002 przelot nie był tak skupiony – w dniach maksymalnego przelotu nie stwierdzano więcej niż 20% odnotowanych danej jesieni osobników (tab. 3). Niezależnie od tego, według danych z lat 2000–2002, maksymalna liczba osobników stwierdzanych jednego dnia była skorelowana z łączną liczbą ptaków zanotowanych danej jesieni ($r=0,92$, $p=0,265$).

Tabela 3. Charakterystyka jesiennego przelotu pokrzywnicy *Prunella modularis* w latach 2000–2002
Table 3. Characteristics of Dunnock *Prunella modularis* migration in 2000–2002, 1) year, 2) number of observations, 3) number of individuals, 4) average number of individuals per day, 5) number of days, when Dunnock was noticed, 6) min. and max. number of observations during a day (day with max. observations), 7) max. number of individuals per day (day with max. individuals), 8) days of observations of the first and the last migrating individual, 9) length of migration period (from the first to the last noticed individual), 10) median date of migration

Rok (1)	2000	2001	2002
Liczba stwierdzeń (2)	188	202	108
Liczba osobników (3)	371	277	128
Średnia liczba osobników na dzień (4)	10,6	11,1	4,1
Liczba dni, w których stwierdzono pokrzywnice (5)	35	25	31
Min. i max. liczba stwierdzeń w ciągu dnia i dzień max. (6)	1/23 (22.09)	1/47 (26.09)	1/11 (25.09 i 2.10)
Max. liczba osobników na dzień i dzień max. (7)	160 (17.10)	52 (24 i 26.09)	17 (25.09)
Dni obserwacji pierwszego i ostatniego migrującego osobnika (8)	29.08/28.11	23.08/26.10	2.08/18.11
Okres przelotu (dni od pierwszego do ostatniego stwierdzonego osobnika) (9)	92	65	109
Mediana przelotu (10)	17.10	27.09	25.09

Ryc. 2. Rozkład jesiennych obserwacji pokrzywnic *Prunella modularis* w ciągu dnia (% s – odsetek stwierdzeń, % os. – odsetek osobników) w latach 2000–2002

Fig. 2. Distribution of observations of Dunnock *Prunella modularis* during autumn (daily counts) (% s – percentage of observations, % os. – percentage of individuals in 2000–2002)

W trzeciej dekadzie X w 17 obserwacjach stwierdzono 21 ptaków. W roku 2001 właśnie w tym okresie (26.10) widziano ostatniego osobnika. W latach 2000 i 2002, w listopadzie dokonano w sumie 13 obserwacji, łącznie 18 ptaków. Zakończenie przelotu w latach 2000–2002 przypadało średnio na 14.11 (tab. 3). Pojawy pierwszych i ostatnich jesiennych ptaków (dotyczy 3 pierwszych i 3 ostatnich stwierdzeń) następowały w odstępach, odpowiednio około 9. i 8. dniowych. Dla 88% stwierdzeń dokonanych w latach 2000–2002 zanotowano czas obserwacji. Ponad połowa ptaków przemieszczała się pomiędzy godziną 8⁰⁰ i 10⁰⁰ (ryc. 2).

Znaczenie warunków pogodowych. Większość ptaków migrowała przed spadkiem średniej temperatury poniżej 5°C (tab. 4). Nie stwierdzono związku między średnią temperaturą powietrza w dniu przelotu i jego intensywnością ($r=0,03$, $p=0,80$). Natomiast zauważono, że migracja nasilała się przed spadkiem temperatur: w sezonach 2000 i 2001 po dniach, w których stwierdzono najwyższą liczebność pokrzywnic w danym sezonie ($D_{\max}$), temperatura w kolejnych dniach spadała o kilka °C:

– rok 2000: $D_{\max}=15,2^{\circ}\text{C} \rightarrow D_{\max+1\text{D}}=10,9^{\circ}\text{C} \rightarrow D_{\max+2\text{D}}=8,5^{\circ}\text{C}$,
 – rok 2001: $D_{\max}=12,1^{\circ}\text{C} \rightarrow D_{\max+1\text{D}}=10,6^{\circ}\text{C} \rightarrow D_{\max+2\text{D}}=7,7^{\circ}\text{C}$.

Potwierdzeniem tego mogą być dane z roku 2004 (przyjmując, że w dniu 3.10 wystąpił najliczniejszy w tamtym sezonie przelot), przy czym spadek temperatury następował w dłuższym okresie: od 13,3°C w dniu maksymalnego przelotu do 3,8°C w dniu 11.10.2004 (w tym ponad tygodniowym okresie w ciągu dwóch dni średnie temperatury były wyższe niż 3.10). Jednak sytuacja z roku 2002 już nie była podobna – o ile w dniu maksymalnego przelotu temperatura była stosunkowo niska (8,5°C), to wyraźny jej spadek miał miejsce dopiero ponad 10 dni później ($D_{\max+12}=4,9$).

Tabela 4. Warunki pogodowe podczas jesiennej migracji pokrzywnicy *Prunella modularis* w latach 2000–2002: średnia temperatura powietrza (Temp) i prędkość wiatru (Vw)

Table 4. Weather conditions during autumn migration of Dunnock *Prunella modularis* in 2000–2002: average air temperature (Temp), number of individuals (N os.) and wind velocity (Vw)

Temp (°C)	N os.	%	Vw (km/h)	N os.	%
25–20	3	0,4	0–5	27	3,5
20–15	224	28,9	5–10	537	69,2
15–10	359	46,3	10–15	125	16,1
10–5	181	23,3	15–20	87	11,2
5–0	9	1,2	>20	0	0

Bezpośredniej obserwacji wpływu warunków atmosferycznych na przemieszczanie się pokrzywnic dokonano 16.10.2001. W tym dniu od świtu do godziny około 11⁰⁰ występowała mgła i pierwszego przelatującego ptaka stwierdzono dopiero po jej ustąpieniu, około 11³⁰ (w ciągu następnej godziny przeleciało jeszcze w sumie 12 os.), podczas gdy większość ptaków w innych dniach przemieszczała się do godziny 11⁰⁰ (ryc. 2).

Wielkość grup. W latach 2000–2002 w okresie migracji jesiennej pokrzywnice stwierdzono 498 razy, przy czym w blisko 90% przypadków były to obserwacje pojedynczych ptaków (tab. 5). Zwiększenie liczebności migrujących grup związane było z nasileniem

przelotu ($r=0,84$, $p<0,01$, wg dni). Największe ze stad liczyły wówczas 35, 40 i 44 os. i wszystkie zostały stwierdzone w dniu 17.10.2000 koło Pyczka (pierwsze ze stad) i Zakrzyna (pozostałe). Ponadto 3.10.2004, który był dniem bardzo intensywnego przelotu, stwierdzono w Kaliszu stada liczące m.in.: 110, 65 i 48 osobników.

Tabela 5. Rozkład wielkości obserwowanych grup pokrzywnicy *Prunella modularis* w trakcie jesiennego przelotu w latach 2000–2002. Oznaczenia: Os. – kategoria wielkości grupy, N s – łączna liczba stwierdzeń, N os. – łączna liczba ptaków

Table 5. Distribution of flock size of Dunnock *Prunella modularis* during autumn migration in 2000–2002. Os. – flock size category, N s – total number of observations, N os. – total number of birds

Os.	N s	%	N os.	%
1	437	87,8	437	56,3
2	32	6,4	64	8,2
3–5	17	3,4	58	7,5
6–10	6	1,2	51	6,6
11–30	3	0,6	47	6,1
>30	3	0,6	119	15,3
Razem (4)	498	100	776	100

Okoliczności stwierdzeń i obserwowane zachowania. Jesienią większość pokrzywnic została stwierdzona podczas lotu: 86,6% stwierdzeń (90,1% os). Dokonano 350 obserwacji (łącznie 595 os.), do których przypisano rodzaj środowiska nad jakim znajdowały się pokrzywnice w chwili ich stwierdzenia: 79,8% ptaków zostało zarejestrowanych nad lasami, 16,0% nad gruntami rolnymi, a 4,2% nad osiedlami ludzkimi.

Kierunek przelotu. W 338 przypadkach, dla 499 os., ustalono kierunek przelotu: większość ptaków – 95,8% obierała kierunek W, SW lub S (odpowiednio 157, 190 i 131), ponadto stwierdzono 2 os. lecące na E, 18 na SE i 1 na NE.

Tworzenie stad. Czterokrotnie obserwowano zachowania, których celem było najprawdopodobniej stworzenie lub zwiększenie grupy migracyjnej. Wszystkie miały miejsce tuż przed lub w dniu stwierdzenia maksymalnej liczby osobników w danym sezonie. Zachowania te wyglądały następująco:

- pojedynczy osobnik przebywając w koronie drzewa przez około 12 minut odzywał się głosem wabiącym (19.09.2001, uroczysko Krzyżówki),
- do dwóch intensywnie odzywających się osobników dołączyły trzy ptaki, nadlatując wydawały wysokie *dzidziiii* (19.09.2001, ur. Krzyżówki),
- przebywający w gęstej uprawie ptak przemieszczał się, siadał na eksponowanych częściach drzew i intensywnie odzywał się seriami dźwięków wydawanych z różną częstotliwością, składających się z krótkiego *dzii*, przechodzącego w typowy głos wydawany w trakcie lotu. W czasie około dwudziestominutowego nawoływania zwabione zostały co najmniej 3 os. odzywające się typowym głosem wabiącym (24.09.2001, ur. Dąbrowa),
- do odzywającego się i zataczającego w locie koła osobnika przyłączył się drugi ptak. Następnie razem rozpoczęły lot w kierunku SW (24.09.2002, ur. Krzyżówki).

Zachowania agresywne. Tylko raz widziano u tego gatunku zachowanie agresywne – jedna z dwóch pokrzywnic utrzymujących ze sobą kontakt głosowy i przebywających w kępach wierzb, przeganiała pierwszotka *Phylloscopus collybita* (9.10.2002, Rożdżały).

Fot. 1. Pokrzywnica *Prunella modularis* należy do słabo zbadanych ptaków w Wielkopolsce (© Tomasz Skorupka) – *The Dunnock Prunella modularis is among poorly studied birds in Wielkopolska Region*

Dyskusja

Analizując terminy pierwszych wiosennych przylotów należy zauważyć, że w latach 1999–2005 na Wysoczyźnie Kaliskiej były one przeciętnie nieco wcześniejsze (19.03 vs. 28.03) niż pod koniec wieku 20. w Wielkopolsce. Najwcześniejszej obserwacji wiosennego pojawu dokonano według Bednorza et al. (2000) w dniu 19.03.1992. W okolicach Kalisza pierwsze stwierdzenia pochodziły już z 10.03.1999 i 2000. Przy czym nie jest wykluczone, że różnice te mogą wynikać z faktu, że autor opracowania regionalnego nie dysponował obserwacjami ptaków odzywających się głosami kontaktowymi.

Jesienna migracja pokrzywnicy uchodziła w Wielkopolsce za niemal nieznaną. Bednorz et al. (2000) charakteryzując przelot jesienny przytacza jedynie za Hammlingiem (1918) obserwacje Homeyera pochodzące sprzed niemal 150 lat i wskazują, że pokrzywnice były liczne jeszcze w październiku i listopadzie. Sam Homeyer (1865) wymienia obserwacje tego gatunku tylko z 1.10 (bardzo licznie w parku w Żerkowie), 14.10 (kilka w Miniszewie) i 10.11.1863 (obserwacja, najpewniej pojedynczego ptaka, w Kretkowie). Przedstawione w niniejszej pracy podsumowanie uzupełnia lukę w stanie wiedzy. Choć gatunek ten migruje szerokim frontem przez całą Wielkopolskę, to w wielu rejonach może zostać niezauważony, ponieważ przemieszczając się na większe odległości pokrzywnice wznoszą się wysoko i ich głosy nie są dobrze słyszalne (Rudebeck 1950, Gatter & Mattes 1973, za: Haffer & Aichhorn 1985). Najprawdopodobniej okolicznością powodującą obniżenie pułapu przelotu, dzięki czemu można usłyszeć głosy kontaktowe, jest struktura krajobrazu: znaczny udział lasów, upraw leśnych i zakrzewień, które stanowią dla ptaków miejsca przystankowe w czasie przelotu i potencjalne schronienia na wypadek pojawienia się drapieżnika. O ile roli terenów zadrzewionych dla regularnych odpoczynków ptaków nie trzeba dowodzić, to obecność lasu jako miejsca dożalnego ukrycia może potwierdzać obserwacja dokonana w dniu 17.09.2001. Widziano wówczas dwa osobniki lecące przy granicy lasu z terenami otwartymi, w chwili gdy

ptaki doleciały do końca lasu, gwałtownie zmieniły tor lotu i skierowały się do najbliższego kolejnego płatu lasu.

Literatura

- Bednorz J., Kupczyk M., Kuźniak S., Winięcki A. 2000. Ptaki Wielkopolski. Monografia faunistyczna. Bogucki Wyd. Nauk., Poznań.
- Busse P., Halastra G. 1981. The autumn migration of birds on the Polish Baltic sea coast. Acta Ornithol. 18: 167–290.
- Cofta T. 1984. Metody badania przelotu ptaków a czynniki zmieniające ich efektywność. Not. Orn. 25: 31–40.
- Cramp S. 1988. The Birds of the Western Palearctic. Vol. V. Oxford University Press, Oxford.
- Csörgö T., Móra V., Miklay G. 2001. Autumn migration and wintering of Dunnock (*Prunella modularis*) in Hungary. Ring 23(1–2): 99–107.
- Gatter W. 1976. Feldkennzeichen ziehender Passeres. Die Vogelwelt 97(6): 201–217.
- Haffer J., Aichhorn A. 1985. *Prunella modularis* (Linnaeus 1758) – Heckenbraunelle. Handbuch der Vögel Mitteleuropas. B. 10/II. Aula-Verlag GmbH, s. 1079–1121.
- Hammling J. 1918. Neuer Beitrag zur Kenntnis der Vogelwelt der Provintz Posen. J. Ornithol. 66(2): 191–219.
- Homeyer A. 1865. An der Prosna. Tagebuchsnotizen vom 30. Juli 1863 bis 15. April 1964. J. Ornithol. 13(4): 248–255.
- Raudonikis L. 2001. Species composition changes and their reasons in the terrestrial birds wintering in Lithuania. Acta Zool. Lituanica 11: 309–318.
- Sikora A., Błąd A. 2011. Zimowa obserwacja stadka pokrzywnic *Prunella modularis* w Gdańsku. Ptaki Pomorza 2: 153–154.
- Zaniewicz G., Busse P. 2008. Autumn migration dynamics and biometrical differentiation of the Dunnock (*Prunella modularis*) passing the southern Baltic coast. The Ring 30: 31–54.

Tomasz Wilzak

ul. Widok 99/26, 62–800 Kalisz
t.wilzak@wp.pl